ASUNTO- JA YMPÄRISTÖJAOSTO 23.10.2015 **HE 30/2015 vp**
Ympäristöministeriö Muistio
Ympäristöneuvos Eeva-Liisa Poutanen

HALLITUKSEN ESITYS (HE 30/2015 vp) EDUSKUNNALLE VALTION TALOUSARVIOKSI VUODELLE 2016;
Momentti 35.10.22 Eräät ympäristömenot, Itämeren suojelu

HE 30/2015 vp – valtion talousarvioksi vuodelle 2016

Vesien ja Itämeren hyvän tilan saavuttaminen edellyttää rehevöitymisen ja haitallisista aineista johtuvien riskien vähentämistä sekä vesiluonnon monimuotoisuuden suojelua kansainvälisten sopimusten ja EU:n velvoitteiden mukaisesti. Rehevöitymisen syynä on typpi- ja fosforiravinteiden liiallinen määrä. Suomen rannikko- ja avomerialueiden hyvä tila rehevöitymisen osalta on arvioitu mahdolliseksi saavuttaa, jos Suomesta Itämereen päätyvää vuosittaista ravinnekuormitusta onnistutaan vähentämään yhteensä vähintään 440 tonnia fosforin ja 6600 tonnia typen osalta vuosien 2006–2011 keskimääräiseen tasoon nähden. Ravinnekuormituksen vähentämisen tärkeimmät nykytoimenpiteet sisältyvät voimassaolevaan lainsäädäntöön, maaseudun kehittämisohjelmaan 2014–2020 ja vesienhoitosuunnitelmiin. Ravinnepäästöjen eli typpi- ja fosforikuormituksen hallinta on kriittisen tärkeää vesien laadun parantamiseksi, leväkukintojen ja pohjien hapettomuuden sekä eliöstön ei-toivottujen muutosten vähentämiseksi. Tavoitteena on saavuttaa hyvä meriympäristön tila vuoteen 2020 mennessä. Toimia tarvitaan sekä valuma-alueella että merellä.

Ympäristöministeriön yhtenä Itämeren suojeluun liittyvänä keskeisenä tavoitteena vuodelle 2016 on käynnistää merenhoidon toimenpideohjelman ja vesienhoitosuunnitelmien toimeenpano vuosille 2016–2021. Molemmat on tarkoitus viedä valtioneuvoston päätettäviksi vuoden 2015 loppuun mennessä. YM:ssä toteutetaan myös Itämeren suojelukomission (HELCOM) Itämeren toimintaohjelmaa sekä ravinteiden kierrätyksen edistämistä, kuormituksen vähentämistä ja meren tilan parantamista edistävää ohjelmaa (Raki). Lisäksi YM:ssä toimeenpannaan uudistettua EU:n Itämeren alueen strategiaa ja sen toimintaohjelmaa, jossa ympäristöministeriö yhdessä Puolan kanssa vastaa ravinteiden vähentämiseen tähtäävän politiikka-alan (NUTRI) koordinoinnista. Vedenalaisen meriluonnon monimuotoisuuden ohjelmassa (VELMU) keskitytään täydentävien inventointien tekemiseen ja jo koottujen aineistojen yhteenkokoamiseen sekä julkaisemiseen.

Vuoden **2016 talousarviossa** on ympäristöministeriön toimintamenoihin **ehdotettu 4,64 miljoonaa euroa Itämeren suojeluun** (momentti 35.10.22; Eräät ympäristömenot). Vuonna 2015 vastaava määräraha oli 4,94 milj. euroa. Hallituksen ”Biotalous ja puhtaat ratkaisut” – strategisen tavoitteen kärkihankkeen ”Kiertotalouden läpi-murto, vesistöt kuntoon” yhtenä toimenpiteenä (toimenpide 2) on ravinteiden kierrätys ja Itämeren ja vesien tehostetut suojelutoimet. Edellä mainitusta vuoden 2016 määrärahasta on kohdennettu 2,5 milj. euroa kärkihankkeen toimenpiteen toteuttamiseen, joissa ympäristöministeriön vastuulla on ravinteiden kierrätysohjelman (Raki-ohjelman) toisen vaiheen (2016-2019) toteuttaminen, merenhoidon toimenpideohjelman ja vesienhoitosuunnitelmien toimeenpano sekä yhteistyössä MMM:n kanssa pilottihankeen käynnistäminen, joissa toteutetaan täysimittakaavaisen koekohteen rakentaminen noin 20 000–50 000 asukkaan jätevedenpuhdistamon lietteille ravinteiden tuotteistamiseksi ja hyödyntämiseksi. Pilotin toteuttamiseen on varattu 2,1 milj. euron kertaluontoisena rahoituksena.

Määrärahan käytölle on tärkeää, että sitä voidaan kohdentaa määräaikaisten henkilöiden palkkaukseen ehdotetun htv:n verran. Määrärahan käyttötarkoitukset ja rahoituksen alustava suuntaaminen ensi vuodelle on kuvattu alla.

Vuoden 2016 talousarvioesityksessä on varattu yhteensä 3,1 milj. euroa (2,5 milj. euroa kärkihanke-rahaa ja 0,6 milj. euroa kehyksissä Itämeren suojeluun osoitettua rahaa) ravinteiden kierrätysohjelman toisen vaiheen ja merenhoidon toimenpideohjelman ja vesienhoitosuunnitelmien kierrätystä ja vesiensuojelua edistäville selvityksille ja kokeiluhankkeille:

Vuonna 2010 Suomen hallitus antoi Itämeri-sitoumuksensa, jonka mukaan Suomi pyrkii **ravinteiden kierrättämisen** mallimaaksi ja saamaan tehotoimilla Saaristomeri hyvään tilaan 2020. Ympäristöministeriön sekä maa- ja metsätalousministeriön asettamassa työryhmässä laadittiin tiekartta tarvittavista toimenpiteistä. Tiekartan pohjalta on vuosina 2012–2015 toteutettu ympäristöministeriön ravinteiden kierrätystä ja Saaristomeren tilan parantamista koskevaa ohjelmaa (ns. Raki-ohjelma.

Ohjelman aikana on toteutettu tai on toteutusvaiheessa yhteensä 51 hanketta, jotka ovat käynnistyneet tähän mennessä 5 avoimen hakuprosessin tuloksena. Hankkeet ovat koskeneet mm. maatalouden vesiensuojelutoimenpiteitä, lanta-, puhdistamoliete- ja biojätepohjaisten lannoitevalmisteiden kehittämistä, jätevedenkäsittelyn tehostamista ja ravinteiden keräämistä vesistöistä. Lisäksi on käynnissä kansalaistoimintaa ja ruokahävikin vähentämistä edistäviä hankkeita. Aivan uutta konseptia edustavat Kohti ravinneneutraalia kuntaa – hanke (RANKU), johon pilottikunnat ovat jo aktiivisesti ja monipuolisesti panostaneet sekä juuri aloittanut Palopuron agroekologinen symbioosi, jossa uudenlaisella tilojen ja yritysten välisellä yhteistyöllä pyritään ravinne- ja energiaomavaraiseen luomuruuan tuotantoon. Päättyneitä hankkeita on analysoitu alkuvuonna 2015. Tehdyssä hankeanalyysissä on todettu, että suuri osa hankkeista voi synnyttää uutta kannattavaa liiketoimintaa ja tuottaa päästövähennyksiä vesiin kunhan jo aloitetut toimet saatetaan käytäntöön ja jalkautetaan. Monilla hankkeilla on lisäksi myös hyvä potentiaali muuhunkin kuin vesistökuormitusta vähentävään, kuitenkin huomattavasti resursseja säästävään (esim. louhittava fosfori) ravinteiden kierrättämiseen. Lisätietoja http://www.ym.fi/ravinteidenkierratys.

Hallituksen kärkihankkeen mukaisesti ravinteiden kierrätysohjelman toisen vaiheen ohjelmaa valmistellaan parhaillaan YM:ssä. Tarkoituksena on saada uusi ohjelma valmiiksi vuoden 2015 loppuun mennessä. Ohjelmassa määritellään hanketeemat, joihin haetaan avoimen haun tai ns. suorahankinnan kautta innovatiivisia, erityisesti vesistökuormituksen vähentämistä ja ravinteiden kierrätystä tehostavia toimia. Ohjelman päivityksessä huomioidaan tähän mennessä saadut kokemukset sekä hallitusohjelman kärkihankkeen tavoitteet. Toteuttamisessa tehdään yhteistyötä muiden rahoittajien kanssa siten, että ympäristöministeriön Raki-ohjelma keskittyy erityisesti vesistökuormituksen vähentämiseen ja siihen liittyvien teknologioiden ja menetelmien kehittämiseen. Teemoina olisi mm. ruokahävikin vähentäminen ja biojätteiden hyödyntäminen, kohti ravinneneutraalia kuntaa konseptin jatkokehittäminen ja levittäminen, mahdollisten pullonkaulojen ja esteiden poistaminen sekä ravinteiden kierrätystä koskevan tiedotuksen tehostaminen.

Kärkihankkeessa toteutetaan myös **merenhoidon toimenpideohjelman ja vesienhoitosuunnitelmien toimenpiteitä**, joilla edistetään Itämeren ja sisävesien hyvää tilaa ja vähennetään ravinteiden ja haitallisten aineiden kuormitusta vesiin. Merenhoidon toimenpideohjelmassa ja vesienhoitosuunnitelmissa esitetään meriympäristön ja sisä- ja pohjavesien hyvän tilan saavuttamiseksi tai ylläpitämiseksi tarvittavia toimenpiteitä.

Kärkihankkeessa on tarkoitus toteuttaa rehevöitymisen vähentämiseksi ns. merenhoidon uusia toimenpiteitä, joista esimerkkinä voi mainita pilotin ”kipsin peltolevitys ravinnekuormituksen vähentämiseksi” Varsinais-Suomen alueella, selvityksen Itämeren sisäisten ravinnevarantojen (ns. sisäinen kuormitus) merkityksestä ja vähentämismahdollisuuksista, uusien kiintoaine- ja ravinnekuormitusta vähentävien menetelmien kehittämisen ja pilotoinnin erityisesti sopivilla virtavesialueilla, missä rehevöitymisen ohella parannetaan jokikutuisten mereisten vaelluskalojen elinoloja. Rehevöitymisen lisäksi on mm. tarve selvittää haitallisten aineiden päästöjä ja niiden vähentämistoimenpiteitä. Tärkeitä uusia toimenpiteitä ovat selvitys lääkeaineista merialueella ja Kymijoesta

peräisin olevan dioksiini- ja furaanikuormituksen muutossuuntien varmentaminen. Selvitysten perusteella jatkotoimenpiteistä päätetään erikseen.

Tavoitteena on, että selvitykset ja hankkeet ovat mahdollisimman konkreettisia ja käytännönläheisiä. Valituilla hankkeilla pyritään vähentämään päästöjä konkreettisesti. Hankkeiden odotetaan tuottavan käytännössä hyödynnettäviä ja monistettavia menettelytapoja, teknologioita ja innovaatioita, uutta, myös kansainvälistä liiketoimintaa ja palveluliiketoimintaa sekä vesien kuormitusta vähentäviä konkreettisia toimenpiteitä. Toimintaa pyritään koordinoimaan muiden rahoittajien kanssa.

Vuoden 2016 talousarvioesityksessä on varattu yhteensä 1 milj. euroa vedenalaisen meriluonnon monimuotoisuuden inventointiohjelman toteuttamiseen:

Vedenalaisen meriluonnon monimuotoisuuden inventointiohjelma VELMU tuottaa tietoa Suomen merialueilla esiintyvistä eliöistä, vedenalaisista eliöyhteisöistä ja luontotyypeistä. Vuosina 2011 - 2015 talousarvion Itämeren suojeluun kohdennetusta rahasta on osoitettu vuosittain VELMUlle noin 1,3 milj. euroa. Rahoituksella on tehostettu ohjelman koordinaatiota ja toteutettu yhtenäiseen näytteenottosuunnitelmaan perustuvaa maastokartoitusta.

Vuonna 2015 saadaan yleiskuva Suomen merialueella esiintyvien tärkeiden luontotyyppien, elinympäristöjen, lajien ja niiden muodostamien yhteisöjen esiintymisestä. Tietoa tarvitaan merialueen käytön suunnittelussa, suojelualueiden hoito- ja käyttösuunnitelmien laadinnassa, mahdollisten uusien suojelualueiden perustamisessa, YVA- ohjelmien arvioinneissa sekä arvioitaessa merialueella tapahtuvien luvanvaraisten toimien vaikutuksia luontoon. Inventoinneilla tuetaan myös HELCOMn Itämeren toimintaohjelman toimeenpanon tueksi tarvittavan tietopohjan luomista sekä Suomen luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestävän käytön strategian ja toimintaohjelman 2012–2020 toimeenpanoa.

Tähän mennessä kerätty tieto ei ole riittävää. Tarkempia inventointeja tulee jatkaa rajatuimmilla alueilla, jotka ovat luonnon monimuotoisuuden kannalta arvokkaita sekä alueilla, joihin kohdistuu erityisiä ihmispaineita. Monimuotoisuudessa tapahtuvia muutoksia tulee myös seurata etenkin merenhoidonsuunnitteluun liittyvässä seurantaohjelmassa. Merenhoidon toimenpideohjelmassa on tunnistettu useita tietoaukkoja ja selvitystarpeita, joiden toteuttamisessa nojaudutaan VELMU ohjelman kautta saatavaan tietopohjaan.

Vuoden 2016 määrärahalla tehdään tarkempia inventointeja luonnon monimuotoisuuden kannalta arvokkailla alueilla sekä alueilla, joihin kohdistuu erityisiä ihmispaineita sekä tuotetaan jalostettua tietoa mm. julkaisemalla karttaportaali, josta jo kerätyt tiedot ovat saatavilla sekä valmistellaan painettua VELMU Atlasta, joka valmistuu 2017 alkupuolella. Lisäksi suunnitellaan VELMU-ohjelman seuraa vaihetta.

Vuoden 2016 talousarvioesityksessä on varattu yhteensä 0,5 milj. euroa merenhoidon suunnittelun yhteensovittaminen:

Merenhoitoa koskeva lainsäädäntö tuli voimaan vuonna 2011 (laki 1299/2004, muutos 272/2011, valtioneuvoston asetus 980/2011). Tavoitteena on luoda puitteet niille EU-jäsenvaltioiden toimenpiteille, jotka ovat tarpeen meriympäristön hyvän tilan saavuttamiseksi ja ylläpitämiseksi vuoteen 2020 mennessä. Tavoitetta toteutetaan kussakin jäsenvaltiossa laatimalla merenhoitosuunnitelma. Suomi valmistelee yhden merenhoitosuunnitelman, joka kattaa kaikki Suomen merialueet rantaviivasta talousvyöhykkeen ulkorajalle.

Suomen merenhoitosuunnitelma koostuu kolmesta eri osasta. Valtioneuvosto teki vuonna 2012 päätöksen Suomen merenhoitosuunnitelman ensimmäisestä osasta (valtioneuvoston päätös 13.12.2012 meren nykytilan ja hyvän tilan arvioimisesta sekä ympäristötavoitteiden ja indikaattoreiden asettamisesta) ja vuonna 2014 Suomen merenhoitosuunnitelman toisesta osasta (valtioneuvoston päätös 21.8.2014 merenhoitosuunnitelman seurantaohjelmasta vuosille 2014–2020). Merenhoitosuunnitelman toimenpideohjelma vuosille 2016–2021, jota viimeistellään parhaillaan,

muodostaa merenhoitosuunnitelman kolmannen osan. Valtioneuvoston päätös merenhoidon toimenpideohjelmasta on tarkoitus antaa joulukuussa 2015 ja sen täytäntöönpano tulee aloittaa vuoden 2016 aikana. Merenhoitosuunnitelman osat tarkistetaan viimeistään kuuden vuoden kuluttua niiden hyväksymisestä.

Käytännössä merenhoidon valmistelutyöhön ja toteutukseen osallistuu Suomen ympäristökeskuksen lisäksi useita muita mereen liittyviä tehtäviä hoitavia viranomaisia ja laitoksia. Suomen ympäristökeskus on mukana laaja-alaisella asiantuntijatyöllä, mutta sillä on myös tärkeitä koordinaatiotehtäviä, mm. meriympäristön seurantaan liittyen. Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne ja ympäristökeskus (ELY) toimii merenhoidon suunnittelua ja toimeenpanoa yhteensovittavana ELY-keskuksena. Valmistelua on koordinoitu kiinteästi myös vesienhoidon suunnittelutyön kanssa ja toisten Itämeren valtioiden kanssa HELCOM-yhteityössä. **Lisäresurssia koordinointitehtävään tarvitaan sekä SYKEssä että Varsinais-Suomen ELYssä.** Alueellinen yhteensovittaminen on lisätehtävä, eikä Varsinais-Suomen ELY:ssä ole sellaista ylimääräistä tai siirrettävää voimavaraa, joka voitaisiin osoittaa merenhoidon yhteensovittamistehtävään. Sama pätee myös Suomen ympäristökeskuksen voimavaroihin etenkin koordinaatiotehtävien osalta.

Vuoden 2016 aikana korostuu merenhoidon toimenpideohjelman toimeenpanon käynnistäminen sekä meriympäristön tila-arvion ja tavoitteiden tarkistaminen. Vuoteen 2018 mennessä jäsenmaiden tulee esittää komissiolle tarkistetut hyvän meriympäristön tilan määritelmät, yleiset ympäristötavoitteet ja nykytilan arvio. Nykytilan arvio toteutetaan pitkälti yhteistyössä toisten Itämeren valtioiden kanssa HELCOM-yhteistyössä. Merenhoidon toimenpideohjelmalla Suomi edistää samalla HELCOMissa tehtyjen päätösten, kuten Itämeren toimintaohjelman Baltic Sea Action Planin (BSAP) toteutusta.